

ლევან გეგუჩიშვილი

სინდისის პრობლემა ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში

ვაჟა-ფშაველა ხელოვანთა იმ კატეგორიას ეკუთვნის, რომელთაც ღრმად აქვთ გაცნობიერებული მხატვრული შემოქმედების როგორც ესთეტიკური, ასევე ეთიკური შინაარსი. ვაჟას მტკიცედ სწამს, რომ ლიტერატურას დიდი ზნეობრივ-ემოციური ზემოქმედების ძალა გააჩნია. სწორედ ამით არის განპირობებული ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების მაღალეთიკური პათოსი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „ეთიკური მიზანდასახულობა განსაზღვრავს საკითხების ვაჟასეულ შერჩევას, მის თემატიკას, როგორც კი მის თემატიკაში ჩავლრძაუდებით, მაშინვე დაერწმუნდებით, რომ ეთიკურია ამ თემატიკის განსაზღვრის ვაჟასეული გზა და მისი ეთიკა არათუ დგას ეპოქის მოთხოვნათა დონეზე, არამედ წინაც უსწრებს მას... მაღლდება მასზე.“¹

სწორედ აქედან გამომდინარეობს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებითი ინტერესი სინდისის ფენომენის მიმართ. განსხვავებულია სინდისის გამოვლენის ფორმები ვაჟას თხზულებებში. საგანგებოდ ამ საკითხს პოეტმა მიუძღვნა ლექსი „სინდისის სიმღერა“ (1886), პოემა „სვინიდისი“ (1913). სანამ აღნიშნული პრობლემისადმი ვაჟას მიმართებაზე ვისაუბრებდეთ, მოკლედ განვიხილავთ, თუ რაგვარად არის გაშინაარსებული სინდისის ფენომენი ფილოსოფოსთა და მეცნიერთა შრომებში. ფილოსოფიურ ლექსიკონში განმარტებულია, რომ სინდისი არის „ეთიკური კატეგორია, რომელიც გამოხატავს პიროვნების მორალური თვითკონტროლის უმაღლეს ფორმას, მისი თვითცნობიერების მხარეს... სინდისი შეიძლება გამოვლინდეს რაციონალური ფორმით — საკუთარი მოქმედების მნიშვნელობის გაცნობიერებაში, ასევე ემოციურ განცდათა კომპლექსში“ („სინდისის ქენჯნა“).²

ჯერ კიდევ სოკრატე საუბრობდა იმ დაუწერელი კანონების შესახებ, რომლებიც ყველა ადამიანისათვის საერთოა. ფილოსოფოსი თვლიდა,

¹ გ. კიკნაძე, თხზულებანი, ტ. V თბ., 2009. გვ. 99.

² ფილოსოფიური ლექსიკონი, თბ., 1987, გვ. 517.

რომ ეს ზნეობრივი მოვალეობები ღმერთმა დაუდგინა ადამიანებს: „ — დაუწერელი კანონები თუ გაგიგია, ჩემო ჰიპია? — ჰკითხა სოკრატემ; — დიახ, ეს ის კანონებია, რომლებსაც ყველა ქვეყანაში ერთნაირად აღიარებენ... — შენი ფიქრით, ვინ შექმნა ეს კანონები? — მე მგონი, ეს კანონები ღმერთებმა დაუდგინეს კაცთა.“³

არისტოტელე საგანგებოდ არ მსჯელობს სინდისის შესახებ, მაგრამ საუბრობს დანაშაულით გამოწვეულ სირცხვილის გრძნობაზე, რომელსაც განიცდის ზნეობრივი ადამიანი. „სირცხვილის გრძნობა შეიძლება ჩაგვეთვალოს პატიოსნების საფუძვლად, თუ ადამიანს შერცხვებოდა ცუდი მოვლენებისა.“⁴ არისტოტელე იმასაც აღნიშნავს, რომ „ზრდილი და თავისუფალი ადამიანი ისე იქცევა, თითქოს კანონი თვით მასში იყოს“ (იქვე, გვ. 103).

სინდისის ფენომენის შინაგანი სირთულე ათქმევინებს მოგვიანებით იმანუელ კანტს შესანიშნავ სიტყვებს: „ორი რამ ავსებს სულს მარად ახალი, და მით უფრო ძლიერი გაკვირვებითა და მოკრძალებით, რაც უფრო ხშირად და დაბეჯითებით ვაზროვნებ მათზე; ესენია: ვარსკვლავებით მოჭდილი ცა ჩემს ზემოთ და მორალური კანონი ჩემში.“⁵

თავისებურად იაზრებს სინდისის რაობას ჰეგელი. მისი აზრით, სინდისი გრძნობას კი არ წარმოადგენს, არამედ „სიკეთისაკენ მიმართულ ნებას, მაგრამ ეს სიკეთე ამ თავის წმინდა სუბიექტურობაში არაობიექტურია, არაზოგადია, გამოუთქმადია, და სუბიექტმა იცის, რომ მის შესახებ გადამწყვეტი თვითონაა.“⁶

ასეა თუ ისე, სინდისის ფენომენი მრავალ მოაზროვნეს უბიძგებს თეისტურ თვალსაზრისზე დადგეს. თვით არცთუ ღრმად რელიგიურად განწყობილი მეცნიერებიც კი აღიარებენ, რომ „რელიგიური წარმოდგენა იმისი შესახებ, რომ ადამიანის გულში მიმდინარეობს ბრძოლა ღვთაებრივ საწყისსა და ბოროტ სულს შორის, უფრო მეტად ჭეშმარიტებასთან ახლოს მდგომი ჩანს, ვიდრე ფილოსოფიური სწავლება უცვლელ მოვალეობებზე.“⁷

საინტერესოა და მრავალფეროვნად არის გაშინაარსებული სინდისის ფენომენი ქრისტიან მოღვაწეთა და ფილოსოფოსთა შრომებში. თუ მეცნიერები სინდისის თვითგანსჯის გარკვეული სახის გამოვლინებად მიიჩნევენ, ქრისტიანი მოაზროვნეები გაცილებით აფართოებენ ამ ცნების შინაარსს.

თავდაპირველად, სინდისზე საგანგებოდ პავლე მოციქული საუბრობს. იგი ახასიათებს მას, როგორც „ბუნებით სჯულს“, ბუნებრივ კანონს, ბოძებულს ღვთისაგან, რომელიც მოქმედებს ყოველ ადამიანში, მიუხედავად მისი რელიგიური აღმსარებლობისა. „წარმართნი, რომელთაც რჯული არ

³ ქსენოფონტი, მოგონებები სოკრატეზე, სოკრატეს აპოლოგია, ძვ. ბერძნულიდან თარგმნა აკ. ურუშაძემ, თბ., 1973, გვ. 135.

⁴ არისტოტელე, ნიკომაქეს ეთიკა, ძვ. ბერძნულიდან თარგმნა თ. კუკავამ, თბ., 2003, გვ. 104.

⁵ И. Кант, Критика практического разума, СПб., 1897, стр. 191.

⁶ ჰეგელი, გონის ფილოსოფია, მთარგმნელი ნ. ნათაძე, თბ., 1984, გვ. 295.

⁷ В. Вундт, Этика, СПб., 1887, отд. III, гл. 56. ვ. ვუნდტს ამ შემთხვევაში, როგორც ჩანს, მხედველობაში აქვს ი. კანტის სწავლება კატეგორიულ იმპერატივთა შესახებ.

გააჩნიათ, ბუნებით რჯულისმიერს აკეთებენ, თუმცა რჯული არა აქვთ, თავიანთი თავის რჯული არიან. ისინი აჩვენებენ, რომ რჯულის საქმე გულებში უწერიათ, ამას მოწმობს მათი სინდისი და აზრები, ხან რომ ბრალს სდებენ ერთმეორეს და ხან ამართლებენ“ (რომ. 2, 15-16).

წმ. იოანე ოქროპირის ნაშრომებში განსაკუთრებული ადგილი უკავია განხილვას სინდისისას, როგორც ღვთაებრივი საწყისისა ადამიანში. იოანე ოქროპირი სინდისს განიხილავს არა მხოლოდ როგორც ზნეობრივ კანონს, არამედ, როგორც სულიერ ორიენტირს, რომელიც გვეხმარება სიკეთისა და ბოროტების განსხვავებაში: „ღმერთმა გვიჩვენა თავისი სიყვარული ადამიანის მოდგმისადმი იმით, რომ ყოველ ჩვენგანში ჩანერგა მიუკერძოებელი მსაჯული — სინდისი, რომელიც ახდენს მკაცრ განსხვავებას სიკეთესა და ბოროტებას შორის.“⁸ წმ. იოანე ოქროპირის მიხედვით, „სათნოებათა ცოდნა ჩადებულია ადამიანში მისი შექმნის მომენტში.“⁹ ეს გრძნობა სამოთხეშივე გააჩნდა ადამს, როდესაც მან აკრძალული ხილი იგემა, მიხვდა, რომ შესცოდა და დაეძალა უფალს. ამ დროს არ არსებობდა სჯული და მცნებები, მაგრამ საკუთარი სინდისისაგან მხილებულმა ადამმა გააცნობიერა, რომ უკეთურობა ჩაიდინა. ოქროპირი ეკამათება წარმართებს, რომელნიც უარყოფენ ბუნებრივი კანონის არსებობას. მაშ, საიდან დაწერეს წარმართთა კანონმდებლებმა კანონები ქორწინების, მკვლელობის, საკუთრების და სხვ. შესახებ? — კითხვას სვამს ოქროპირი და პასუხობს: „მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარი სინდისის გამოისობით.“⁹

არანაკლებ მნიშვნელოვანია ახალი დროის ქრისტიან ფილოსოფოსთა შეხედულებები სინდისის შესახებ. ნიკოლაი ბერდიაევის მოსწრებული თქმით „სინდისი ღმერთის აღქმის ორგანოა.“¹⁰ სინდისის მეშვეობით ამყარებს ადამიანი უშუალო კავშირს ღმერთთან. „სინდისი ადამიანის ბუნების ის სიღრმეა, სადაც ის ღმერთს ეხება და ცოდნას იღებს ღმერთის შესახებ და ესმის ღმერთის ხმა.“¹⁰

მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ სინდისი, ისევე როგორც ყოველგვარი მორალური ნორმა საზოგადოებრივი წარმოშობისაა და მოკლებულია ერთიან, მთლიან ხასიათს. ამის დასტურად მოაქვთ ის გარემოება, რომ განსხვავებულ ხალხებს აქვთ განსხვავებული ზნეობა. „სინდისი უცვლელი კი არ რჩება, არამედ ისევე ვითარდება და თვისებრივად ახალ და ახალ მორალურ შინაარსს იძენს, როგორც ადამიანის ობიექტური საზოგადოებრივი ცხოვრება, რომელიც, თავის მხრივ, განისაზღვრება საზოგადოების კონკრეტული ისტორიული განვითარებით.“¹¹

⁸ А. Лепорский, Учение св. Иоана Златоуста о совети / “Христианское Чтение”, №1, 1898, გვ. 99.

⁹ იქვე, გვ. 92.

¹⁰ Н. Бердяев, О Назначении Человека, М., 1993. გვ. 153.

¹¹ ეთიკა (სახელმძღვ.), უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2001, გვ. 252.

იმის უარყოფა შეუძლებელია, რომ საზოგადოების სულიერ-ინტელექტუალურ განვითარებასთან ერთად გარკვეულწილად იცვლება სინდისის გრძნობაც, მაგრამ ასევე გაუმართლებელია სინდისის მიჩნევა მხოლოდ ამ დიალექტიკური პროცესის პროდუქტად. ბერდიაევის თქმით, „სინდისი სულიერი, ზებუნებრივი საწყისია ადამიანში, ის სოციალური წარმოშობის არ არის. სოციალური წარმოშობისაა, სინდისის შერყვნა და დამახინჯება.“

ამრიგად, ქრისტიან მოაზროვნეთა დეფინიციით, სინდისი არის ღვთაებრივი ცოდნა, „ბუნებითი სჯული“, რომელიც უფალმა უბოძა ადამიანებს. სინდისი მხოლოდ თვითგანსჯის ფორმა კი არ არის, არამედ უნარი ბოროტების და სიკეთის განსხვავებისა. აქ აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ, როგორც სიტყვა „სინდისის“ ეტიმოლოგიური ანალიზი გვიჩვენებს, რიგ ენებში ეს სიტყვა დაკავშირებულია ცოდნასთან, შინაგან ცნობიერებასთან (ბერძნ.- συνείδησις, ლათ.: conscientia, ინგლ.: conscience, რუს.: совесть, გერმ.: Gewissen და ა. შ.).

ვაჟა-ფშაველას პოემაში „სინდისი“ მოქმედება გაშლილია პირველად ადამიანთა ცხოვრების ფონზე. წარმოდგენილია ბიბლიური სიუჟეტის ავტორისეული ინტერპრეტაცია.

კაენმა შურის ნიადაგზე მოკლა აბელი. მას ჯერ კიდევ ძმის სისხლით ჰქონდა სველი ხელი, როდესაც

„ . . . დაეცა თავში

ლოდისა მსგავსი / უჩინო არსი.

ჩაიდა გულში, / ჩაუძვრა სულში

მთელს მის არსებას / ჩააგლო ბრჯღალი.“

კაენი შეადრწუნა სინდისის ქენჯნით გამოწვეულმა ტანჯვამ. სინდისი მას ჯერ კიდევ მაშინ ამხელდა, როდესაც აბელის მოკვლის ავი განზრახვა გაუჩნდა გულში („მაშინაც ეს ხმა აბორგვდა, მწვრთვნიდა, აბელის მოკვლა ძალიან სწყინდა“), მაგრამ განსაკუთრებით მაშინ იმძლავრა, როდესაც კაენის თვალწინ ცხადად დადგა მისი ქმედების რეზულტატი. იმის მაგიერ, რომ ძმის მკვლელს ყური მიეგდო სინდისის ქენჯნისათვის და გაეცნობიერებინა თავისი დანაშაული, მან მიზნად დაისახა რაიმე საშუალებით გათავისუფლებულიყო ამ ტანჯვისაგან. უფლის შთაგონებამ ვერ შეცვალა კაენის გული. მან დათრგუნა საკუთარ სულში „სინდისის კენესა“, რის გამოც ღმერთმა შეაჩვენა კაენი.

ვაჟა-ფშაველა სხვა ქრისტიან მოაზროვნეთა დარად სინდისის ღვთაებრივი წარმოშობის ფენომენად მიიჩნევს. პოეტის აზრით, სინდისი არის ხმა ღვთისა ადამიანის არსებაში, რომელიც გვეხმარება სიკეთისა და ბოროტების გასხვავებაში: უფალი მიმართავს კაენს:

„ჩემ მაგიერი, ხმა ცნობიერი / მოგეც დარაჯად, გგვრძნო არ აჟად,

კეთილის მრჩეულად იგი გყოლოდა, / შენ ყური გგდო მისთვის მხოლოდა.“

მაგრამ ზეციური შეგონება ნაყოფს ვერ გამოიღებს. კაენი ვერ აც-

ნობიერებს სინანულის აუცილებლობას.

მეორე თავში კაენის სახე ქრება პოემიდან და პოეტი გვიხატავს კაცობრიობის ზნეობრივი ყოფის ზოგად სურათს. ვაჟა-ფშაველას კაცობრიობის მთელი ისტორია წარმოდგება სინდისის გრძნობის ასპარეზად. იშვიათად უგდებდა ყურს ხალხი სინდისის ხმას, რაც ამაღლებდა მას სულიერად და მორალურად, უფრო ხშირად კი, ადამიანები ზურგს აქცევდნენ მას და ქვენა ინსტიქტებს მისდევდნენ, რასაც მოჰყვა ის, რომ „ჩვენს გულში ღმერთი მოკალით კაცთა.“ ვაჟა გვიხატავს სინდისის ყოვლისმომცველ შინაარსს: „ხმა ეს ხალხს ებრძვის, სინდისს — ხალხი, მასზედა ბრუნავს ამ სოფლის ჩარხი.“

პოემის მომდევნო თავში ვაჟა-ფშაველა მიმართავს სინდისის პერსონიფიკაციას. მკითხველზე ღიდ მხატვრულ ზემოქმედებას ახდენს „თმაგაწეწილი, ნაცემ-ნაგვემი“ სინდისის პოეტური ხატი. სინდისი წარმოდგენილია მაღალ მთაზე დაჩოქილი მვედრებელის სახით:

„აღარ მაქვს ღმერთო, კაცთ შორის ბინა

მუხლმოდრეკილი ვდგვარ შენ წინა

ქვეყნად ცხოვრება მძულს, მომეწყინა.“

სინდისი ჩივის, რომ მისი ყოფა აუტანელია. ადამიანები უგულებელყოფენ მას. მათ სინდისი გამოირიცხეს თავიანთი მოქმედებიდან, გამოაგდეს „თავის წრიდან“, ამიტომაც სინდისი ევედრება გამჩენს, რომ მოაშუროს ცოდვილ წუთისოფელს, რადგან იქ მისი ადგილი აღარ არის და ვეღარ ასრულებს ღვთისაგან დაკისრებულ მოვალეობას, რაც გამოიხატება ადამიანის ზნეობრივი სრულყოფისადმი მისწრაფებაში. მაგრამ უფალი ყურს არ უგდებს სინდისის გოდებას და უბრძანებს მას:

„არ შეიძლება, გიბრძანებ კვალად,

განასპეტაკო ქვეყანა ძალად,

დაადგე თავზე ამოწვდილ ხმაღად!“

ამოწვდილი მახვილის სიმბოლიკა გვხვდება წმინდა წერილშიც. „იოანეს გამოცხადებაში“ იესო ქრისტე წარმოდგენილია თეთრთაიჭოსანი მხედრის სახით, რომლის პირიდანაც გამოდის „ბასრი მახვილი“, „რომელიც შემუსრავს ერებს“ (გამც. 19, 15). ეგზეგეტიკოსთა განმარტებით, ეს ბასრი მახვილი არის მახვილი მხილებისა. საფიქრებელია, რომ სწორედ ამ ბიბლიურ სახეს ემყარება ვაჟას მიერ სინდისის წარმოდგენა როგორც „ამოწვდილი მახვილისა“, კაცობრიობის სულიერი მსაჯულის და მამხილებლისა.

ზეციური ხმა უბრძანებს სინდისს, რომ გააგრძელოს ადამიანთა მხილება, რადგან სინდისის არსებობის გარეშე ადამიანთა ყოფა წარმოუდგენელია: „რასა სთხოულობ, ეგ ვითარ მოხდეს? უნდა მსოფლიო მოისპოს წახდეს?“ სინდისიც იძულებულია დაემორჩილოს უფლის ბრძანებას და კვლავ შეუდგეს თავისი ღვთაებრივი დანიშნულების აღსრულებას.

შედარებით ადრეა დაწერილი ლექსი „სინდისის სიმღერა“ (1886წ.) რო-

მელიც შინაარსობრივ სიახლოვეს ავლენს პოემა „სვინდისთან“. ამ ლექსშიც პოეტი სინდისის გაპიროვნებას მიმართავს. ნაწარმოებში დახატულია სინდისის სულის შემძვრელი გოდება, ადამიანთა უზნეობით გამოწვეული:

**„არ ვიცი საით წავიდე, / ვის ვუთხრა ჩემი წვალება,
ცეცხლში დამწვარი სინდისი / ნეტავ ვის შეებრალება?
რა დაფაშვე, უფალო, / რომ კაცს ამკიდე ბარგადა?..“**

ფაქტობრივად, აღნიშნულ ლექსში, სქემის სახითაა მოცემული ის პრობლემა, რომელიც შემდეგ მხატვრულ გადაწყვეტას იღებს პოემა „სვინდისში“.

სინდისის გამოვლენის ფორმებთან გვაქვს საქმე ვაჟას პოემებში „გოგოთურ და აფშინა“ და „ეთერი“. გოგოთური სახელოვანი, ზნემაღალი ვაჟაკია. მისი ანტიპოდაა აფშინა, რომელიც მართალია „ფარის მარჯვედ მომხმარეა“, მაგრამ ავაზაკობას მისდევს. თავზეხელაღებული აფშინა გოგოთურს გადაეყარა და იარაღის აყრა დაუპირა. გოგოთურმა თავდაპირველად თავი შეაცოლა და ასე სცდა აფშინას სულში სინდისი გაელვძებინა, მაგრამ მისი გულის მოღობვა ვერ შეძლო. ამის შემდეგ გოგოთურმა სხვა გზას მიმართა; მან თავად აფშინას აპყარა იარაღი, ჩააყენა იგი იმ მდგომარეობაში, რომელშიც თავად აფშინა აგდებდა ადამიანებს. გოგოთურის საქციელმა აფშინაზე უდიდესი ზნეობრივი ზემოქმედება მოახდინა. მან გააცნობიერა თავისი დანაშაულის სიმძიმე და მისი არსება სინდისის ქენჯნამ მოიცვა:

**„— მეგონა თავი, — ამბობდა, — / გაუტეხელი ბურჯია,
ქლა სჯობს სახჩი ვიმალო, / თავზე დაფირტყა გურჩია.“**

გოგოთურმა გარეგანი ზემოქმედებით გააღვიძა სინდისის ხმა აფშინას სულში. როგორც მიუთითებენ, „გოგოთურს იმთავითვე სწორად წარმართავს სინდისის შინაგანი ხმა, ხოლო აფშინას, სინდისის გრძნობის გამო-საფხიზებლად კი აუცილებელია გარეგანი იძულება.“¹² მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად იძულებისა, აფშინას სულიერი ფერისცვალება მაინც ნების თავისუფლების პირობებში განხორციელდა. თავისთავად ცხადია, აფშინას არსებაში რომ არ ყოფილიყო ნიადაგი სინდისის გრძნობის გაღვივებისათვის, გოგოთურის საქციელი ვერავითარ შედეგს ვერ გამოიღებდა, აფშინას სულში მთელი სისაესით იმძლავრა მიძინებულმა სინდისის ხმამ და ავაზაკყოფილის მთელი არსება ღრმა სინანულმა მოიცვა:

**„მაღა და ვეღარ დამაღა / აფშინამ წყლული გულისა
არ ეთქვა, აღარ შეეძლო / ვაჟაკს მობრუნება გულისა.
ცხენი, აბჯარი სხვას მისცნა / გახდა ერთგული რჯულისა.“**

აფშინამ მიატოვა თავისი საქმიანობა და ზევისბერი გახდა. მიუხედავად ყველაფრისა, ღრმა და გულწრფელი სინანულის განცდა მის მარადიულ მეგზურად იქცა:

„ამბობენ ქვითინი მოდის / ღამ-ღამ ბლოს თავით კაცისა:

¹² დ. წიწკოლაური, ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურულ-თეორიული ნააზრევი, თბ., 2008, გვ. 141.

ვაჰ, მკედარო ვაჟკაცობაო, / ცოხლად დამარხვავ თავისა!“

ვაჟა-ფშაველამ თვალნათლივ გვიჩვენა, რომ ხანდახან სინდისის გრძნობის გასაღვიძებლად სულზე გარეგანი ზემოქმედებაა აუცილებელი. ეს კი მხოლოდ იმ ადამიანს ხელეწიფება, ვინც თავად ცხოვრობს სინდისის გრძნობის კარნახით. ვაჟას აღნიშნული პოემა მხატვრული დადასტურებაა ძველი ბერძნული სიბრძნისა: „არამზადას, სინდისი რომ გაუღვიძო, სილა უნდა გააწნაო.“

ვაჟა-ფშაველას პოემა „ეთერში“ ვხვდებით „სინდის-ნამძინარევ“ შერეს, რომელიც ბოროტი გრძნეულის დახმარებით ცდილობდა ეთერის ხელში ჩაგდებას. სულგაყიდულმა შერემ გამოუსწორებელი შეცდომა ჩაიდინა. მისმა მზაკერულმა, მაგრამ დაუფიქრებელმა საქციელმა ეთერის და გოდერძის სიკვდილი გამოიწვია. ამ შემზარავმა მოვლენამ თვალი აუხილა შერეს და თითქოს გააცნობიერა თავისი საქციელი. სინდისის ქენჯნამ შერე ლამის ჭკუიდან შეშალა:

**„ერთ წელს უდაბნოს წავიდა, / სულის მოგებას ჰლამობდა,
ბერებთან ერთად ჰმარხულობს / იმათთან ერთად ჰგალობდა.
მით შერემ ვერ დაისვენა / მაინც ისევ წვალობდა.“**

შერემ ვერაფრით მოახერხა სულიერი სიმშვიდის მოპოვება და ბოლოს თვლების დათხრა გადაწყვიტა: „მოსძაგდა სინათლის სინჯვა, მოსძაგდა ყველაფერია.“ შერეს მაგალითზე ვაჟამ დაგვანახა, რომ ყველა შემთხვევაში სინდისის კარნახით მოქმედებაა საჭირო, სხვაგვარად, ადამიანს გამოუსწორებელი შეცდომების დაშვების საფრთხე ემუქრება. სინდისისეული განსჯა ყოველთვის წინ უსწრებს და სწორ მიმართულებას აძლევს ადამიანის ზნობრივ ქცევას. ამიტომაც საჭიროა, სინდისის ხმას თავიდანვე ყური მივუგდოთ, რათა ბოლოს მისმა მტანჯველმა ქენჯნამ არ მოიცვას ჩვენი არსება.

შერეს სინანული იუდას მსგავსი სინანულია, რომელიც თვითმოსპობისკენ არის მიმართული. სახარებაში გვხვდება ორი სახის სინანული: პეტრესი და იუდასი. პეტრემ სამჯერ უარყო უფალი, იუდამ კი გასცა იგი. მიუხედავად ამისა, პეტრემ გულწრფელი სინანული აჩვენა მაცხოვარს. გარდამოცემა გვაუწყებს, რომ პეტრე სიკვდილის ბოლომდე მწარედ ინანიებდა საკუთარ საქციელს და თვალები ყოველთვის დაწითლებული ჰქონდა გამუდმებული ტირილისაგან. ამიტომაც იგემა შენდობის სიტკბოება. იუდამ კი ვერ გამოავლინა სინანულის ამგვარი გრძნობა, რადგან უფლისადმი მის მსახურებას საფუძვლად არ ედო სიყვარული. იუდამ ვერ იტვირთა მტანჯველი სინდისის ქენჯნა, ვერ აჩვენა გულწრფელი სინანული და მისგან გათავისუფლება თვითმკვლელობით სცადა. აფშინამ პეტრეს მსგავსი სინანული გამოავლინა. მან იტვირთა გამოსყიდვა თავისი შეცოდებისა, შერემ კი საკუთარი თავის დამახინჯებით გადაწყვიტა დანაშაულის გაბათილება. იგი ვერ მიხვდა, რომ „მსხვერპლი ღმრთისა არს სული შემუსრვილი, გული შემუსრვილი და დამდაბლებული ღმერთმან

არა შეურაცხ-ყოს“ (ფს. 50, 17). იუდასეული სინანულის გამოვლინებას სხვაგანაც ვხვდებით ვაჟას შემოქმედებაში. მხედველობაში გვაქვს პოემა „ბახტრიონი“. მხდალმა წიწოლამ თავი აარიდა ბრძოლას, ბოლოს კი სინდისისაგან მხილებულმა და გონდაკარგულმა თავი ჩამოიხრჩო.

ვაჟა-ფშაველა აქტიურად აღევნებდა თვალს მსოფლიოში მიმდინარე კულტურულ პროცესებს. მისი სამწერლო მოღვაწეობა ემთხვევა დეკადენსის ხანას. ეს არის ფროიდიზმისა და ნიცშეანელობის ზეობის, სულიერ-ინტელექტუალური და მორალური კრიზისის ეპოქა, როდესაც ვრცელდება ნაირგვარი ამორალისტური კონცეფციები. სწორედ ამით არის განპირობებული ვაჟა-ფშაველას განსაკუთრებული ინტერესი ეთიკური პრობლემატიკისადმი.

ამ პერიოდში უაღრესად პოპულარულია ფრიდრიხ ნიცშეს¹³ ფილოსოფია. ნიცშემ გამოაცხადა, რომ „ღმერთი მოკვდა და მასთან ერთად მისი მაგინებლებიც.“¹⁴ ვაჟა-ფშაველას პოემა „სვინიდისშიც“ ვხვდებით მსგავს ფრაზას: „ჩვენს გულში ღმერთი მოგკალით კაცთა.“ საინტერესოა, თუ რა ჰქონდათ მხედველობაში ნიცშესა და ვაჟას, როდესაც ამ სიტყვებს ამბობდნენ.

ფრიდრიხ ნიცშე საუბრობდა რა „ღმერთის სიკვდილზე“, მხედველობაში სწორედ ის გარემოება ჰქონდა, რომ ადამიანთა გულში მოკვდა ღმერთი. გამოთქმა „ღმერთი მკვდარია“ — გამოხატავს იმ სიღრმისეულ პროცესს, რომელიც ხდება ნიცშეს თანადროული ევროპული კაცობრიობის სულიერ ცხოვრებაში, კერძოდ, ძველი, ტრადიციული, უმაღლესი ღირებულებების

¹³ ვაჟა-ფშაველას ნიცშესადმი მიმართების შესახებ საინტერესო ცნობებია დაცული მის თანამედროვეთა მოგონებებში. შიო მღვიმელი მოგვითხრობს: „იმ დროს დიდ მოღვაწე იყო ნიცშე თავისი „ზეაკაცი“ და ვაჟა ეუბნებოდა შანშიაშვილს: „ხერხემაღამოფიტული ვეროპელი ფილოსოფოსი, შენი ნიცშე, ჩვეულებრივი ნაცარქექიაა, აზვიადებს ყველაფერს, რაც თვითონ არ მოეპოვება“ (კრ. „ვაჟა-ფშაველა ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ“, თბ., 1967, გვ. 283). ს. შანშიაშვილი წერს: „იმ დროს, როცა ჩვენი ინტელიგენციის ნაწილი გატაცებული იყო „ნიცშეანელობით“, კერძო კამათში ვაჟა ისე აკრიტიკებდა ნიცშეს, რომ მისგან ნატამალსაც არ სტოვებდა: „ღონე გამოლეულს, დაწერტილს, უსუსურ მეწერილმანე ვაჭარს ენატრებოდა „ზეაკაცი“ ზარატუსტრა, ხოლო ჩვენში ცხვირმოუხოცელი მთიელი და მოხევე იგეფე ზარატუსტრა არის, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ჩვენი მოხევე და მთიელი უფრო რაინდია, ხოლო ნიცშეს ზარატუსტრა ვერაგი, სისხლისმსმელი, სუსტი მქელაფია. ე.ი. არ არის ვაჟაკაცი ადამიანი.“ (იქვე, გვ. 302).

პროფ. ი. ეგვინიძე წიგნში „ვაჟა-ფშაველა“ წერს: „ამ მოგონებებში დაცული კამათის არასერიოზული ტონი საეჭვოს ხდის, რომ ვაჟას ამგვარი ფორმით მოეცეს ნიცშეს კრიტიკა. ამასთან დიდ ხელოვნათა კერძო საუბრის შინაარსი არ შეიძლება ყოველთვის პირდაპირი გზით იქნეს გაგებული“ (ი. ეგვინიძე, ვაჟა-ფშაველა, თბ., 1989, გვ. 391).

ჩვენს პათოციკულ მასწავლებელს ამ შემთხვევაში ვერ დავეთანხმებით. უპირველეს ყოვლისა, ეჭვს ვერ შევიტანთ თვით ამ მოგონებათა ჭეშმარიტებაში, რადგან შიო მღვიმელი ვაჟას ერთ-ერთი უახლოესი მეგობარი გახლდათ მეორეც, აღნიშნულ მოგონებებში ვაჟას მიერ ნიცშეს შეფასება ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიურადაც კი ემთხვევა ერთმანეთს და რაც ყველაზე მთავარია: ვაჟა-ფშაველას არ სწევოდა ყალბი დელიკატურობა, როდესაც საქმე მანკიერების მხილებას შეეხებოდა. ვაჟას ხასიათის ერთი ძირითადი თვისება პირდაპირობა გახლდათ, ამიტომაც საუესებით მოსალოდნელია, ასეთი სიტყვებით დაეხასიათებინა ნიცშეს იმორალისტური მოძღვრება.

¹⁴ ფ. ნიცშე, ესე იტყოდა ზარატუსტრა, თბ., 1993, გვ. 250.

გაუფასურებას. ღმერთის სიკვდილი ნიშნავს იმას, რომ ტრადიციულმა ქრისტიანულმა ღირებულებებმა, იდეალურ, იმპერეციურ, მარადიულ ღირებულებათა სამყარომ, რომელიც მყარ ორიენტირებს აძლევდა ადამიანს, დაჰკარგა თავისი ძალა.“¹⁵

ვაჟა-ფშაველაც დაახლოებით ამას გულისხმობდა, როცა წერდა, რომ „ჩვენს გულში ღმერთი მოკალით კაცთა.“ პოეტი ამით მიანიშნებდა მისი თანამედროვე საზოგადოების მორალურ კრიზისზე, ზნეობრივ გადაგვარებაზე.

განსხვავებულია ვაჟასეული და ნიცშეს გზები, რომლითაც ისინი მოიაზრებენ ამ კრიზისის დაძლევას.

ნიცშეს მიხედვით, იმის გააზრებას, რომ „ღმერთი მკვდარია“, რომ გაუქმდა ტრადიციული მორალური იმპერატივები, მოსდევს დიდი სასოწარკვეთა, ნიჰილიზმი. მაგრამ ეს მდგომარეობა უნდა დაიძლიოს. აუცილებელია, ასპარეზზე გამოვიდეს ადამიანის ახალი, უმაღლესი ტიპი – „ზეკაცი“, რომელიც ზურგს შეაქცევს ტრადიციულ ღირებულებებს და შექმნის საკუთარ, ახალ მორალურ კოდექსს. ამის აუცილებელი წინაპირობაა სინდისისაგან, როგორც დამახინჯებული მორალური თვითცნობიერებისაგან, გათავისუფლება. ნიცშე ამგვარად განსაზღვრავს სინდისის რაობას: „ჩვენი სინდისის შინაარსს შეადგენს ყველაფერი ის, რასაც ჩვენი ბავშვობის ხანაში გამოუდებით, ყოველგვარი ახსნა-განმარტების გარეშე მოითხოვდნენ ჩვენგან ადამიანები... სინდისის სახით ჩვენში იღვიძებს ის გრძნობა მოვალეობისა, რომელიც არ კითხულობს, თუ რატომ უნდა მოვიქცე ასე... რწმენა ავტორიტეტებისადმი არის წყარო სინდისისა, აქედან გამომდინარე, ის გვევლინება არა ხმაღ უმაღლესი სამართლიანობისა ადამიანის სულში, არამედ ერთი ადამიანის გამოძახილად მეორე ადამიანში.“¹⁶ ნიცშე იმასაც დასძენს, რომ „სინდისის ქენჯნა ისეთივე სისულელეა, როგორც ძაღლის მიერ ქვის ღრღნა.“¹⁷

სრულიად განსხვავებულია ვაჟა-ფშაველას ხედვა. დიდ პოეტს ამ სულიერ-მორალური კრიზისიდან ერთადერთ გამოსავალ გზად ღვთაებრივ პირველსაწყისთან დაბრუნება მიაჩნია. ადამიანებმა მთელი გულისყურით უნდა მოუსმინონ სინდისის ხმას, რომელიც არის პიროვნების შინაგანი თვითსრულყოფის მამოძრავებელი. ვაჟას მიაჩნია, რომ სინდისის, ზნეობრივი კანონების არარსებობის შემთხვევაში შეუძლებელია ადამიანთა საზოგადოების არსებობა. ხალხების სულიერი დეგრადაცია კი ქმნის საფუძველს დედამიწაზე ბოროტი ძალის გაბატონებისათვის:

**„ჯოჯოხეთადა იქცა მთა-ბარი / დასანგრევადა იგი მზად არი,
ქვესკნელიდანა ისმის ხარხარი, / ისე ძლიერი, ისე მაგარი
ჭექა-ქუხილი მასთან რა არი? / რა გესლიანად ვიდაც ხარხარებს!**

¹⁵ თ. ბუაჩიძე, ფრიდრიხ ნიცშე და მისი „ესე იტყოდა ზარატუსტრა“ / წიგნში: ფ. ნიცშე, ესე იტყოდა ზარატუსტრა, თბ., 1993, გვ. 250.

¹⁶ Ф. Ницше, Переоценка всего ценного, Собр. соч., Т. V, гл. 221.

¹⁷ იქვე, გვ. 213.

თვით დედამიწა მისგან ზანზარებს!“

ვაჟა-ფშაველა მხატვრულ პლანში ასახიერებს უაღრესად მწვავე ეთიკურ პრობლემებს. მისი ნაწარმოებები არის თავისებური გამოძახილი XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე წარმოშობილი ეთიკურ-ესთეტიკური კრიზისისა. პოეტის ფიქრი გამუდმებით დასტრიალებს თავს ზოგადსაკაცობრიო სატკივარს. მარადიულ ღირებულებებთან დაკავშირებული საკითხების სწორი მხატვრული გადაწყვეტაა სწორედ ძირითადი მიზეზი ვაჟას შემოქმედების ზედროულობისა. მისი პოეზია ყველა ეპოქაში აქტუალური იქნება, ვიდრე აღსასრულამდე ამა სოფლისა.

